

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2017/10/schweininger-peter-helytortenet-hatodikban-08-01-08/>

Schweininger Péter

Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

A felismerés, hogy nemcsak az uralkodóknak és államaiknak, hanem akár a szomszéd bácsinak és az ő falujának is van története – sokszor lenyűgözi a történelmet tanuló diákokat. Talán minden gyakorló történelemtanár megtapasztalta már, hogy a tanulók rendszerint életszerűbbnek, magukhoz közelebb állónak ítélik a történelmi folyamatokat, ha saját lakhelyükhöz kapcsolódó példán keresztül (is) tárjuk eléjük azokat. Így nem véletlen, hogy a helytörténeti tartalmak történelemórai szerepeltetésének már komoly hagyományai vannak a magyar közoktatásban. A jelen dolgozat írója egy Szár községben német nemzetiségi profillal működő falusi iskolában tett eredményes kísérletet arra, hogyan lehet szűkebb környezetünk múltjának egy darabját bemutatni, közösen feldolgozni és beilleszteni történelmünk egészébe általános iskolai tanórák keretében és azon kívül is.

A felismerés, hogy nemcsak az uralkodóknak és államaiknak, hanem akár a szomszéd bácsinak és az ő falujának is van története – sokszor lenyűgözi a történelmet tanuló diákokat. Talán minden gyakorló történelemtanár megtapasztalta már, hogy a tanulók rendszerint életszerűbbnek, magukhoz közelebb állónak ítélik a történelmi folyamatokat, ha saját lakhelyükhöz kapcsolódó példán keresztül (is) tárjuk eléjük azokat. Így nem véletlen, hogy a helytörténeti tartalmak történelemórai szerepeltetésének már komoly hagyományai vannak a magyar közoktatásban.¹ További térnyerését pedig elősegítheti az a hazánkban is terebélyesedni látszó mikrotörténésziskola, amely hangsúlyozza a „kicsiben az egész” megismerési lehetőségét, és színvonalas publikációk sorát jelenteti meg.²

A komoly helytörténeti kutatás tehát már rég nem az „*Írói babérokra vágyó dilettánsok és a történeti kutatást iparszerűen űzők vadászterületének számít*”,³ hanem akár a történelemtanárok eszközeinek a tananyag színesebbé tételéhez.

Ráadásul általános iskolában a tanulók mindennapi életét keretező tér története könnyen szolgálhatja a kerettantervben meghatározott igényt, amely szerint „*az 5–6. évfolyamos tanulók gondolkodása konkrét, ezért esetükben a múlt képszerű megjelenítése különös jelentőségű. Ennek érdekében a történetek megjelenítésén alapuló és tevékenységközpontú feldolgozás a történelemtanítás alapelve, melynek eszközei között fontos szerepet játszik (...) az egyes korok embereinek mindennapjait bemutató életmódtörténet.*”⁴

Mindezekért tarthatjuk tehát érdemesnek a szabadon tervezhető órakeret terhére helytörténeti tartalmú órák beemelését a tanmenetünkbe. Erre tettem kísérletet, amelynek tapasztalatait osztom meg az alábbiakban.

A kísérlet helye és témája

A szóban forgó történelemórai foglalkozások a Fejér megyei Szár község általános iskolájában zajlottak. A ma 1600 lelket számláló falu a török pusztítás idején teljesen elnéptelenedett. 1727-ben került a tata-gesztesi Esterházyak tulajdonába, akik német

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

telepesekkel népesítették be.⁵ A falu „sváb” identitása az 1946-os kitelepítés ellenére a mai napig megmaradt, a helyi Szári Romhányi György Nyelvoktató Német Nemzetiségi Általános Iskola hangsúlyozza a Pedagógiai Programjában, hogy a „*kisebbségi oktatásunk célja: (...) a tanulók ismerjék meg és ápolják őseink nyelvét, kultúráját, hagyományait (...) ismerjék meg a hazánkban élő németek hagyományait, eredetét.*”⁶

Ezért hatodik osztályban egy saját – főként történeti demográfiai módszerekkel végzett – helytörténeti kutatás alapján két történelem órát terveztem a 18. századi Szárról. A középpontban a svábok betelepítése és 18. századi életmódja állt. Ehhez pedig egy iskolán kívüli terepgyakorlatot rendeltem.

A helytörténeti kutatás

A község 18. századi múltjáról egyrészt az Esterházy-hagyaték értékes, a Magyar Nemzeti Levéltárban és a Fejér Megyei Levéltárban megtalálható anyaga (dicális összeírás,⁷ canonicavisitatio,⁸ urbárium⁹), másrészt a helyi plébánián fellelhető Historia Domus nyújt elsődleges forrást. Ám vizsgálódásaimhoz az egyik legegyszerűbben kutatható történeti forrást, az anyakönyveket,¹⁰ használtam a legnagyobb mértékben. Így a születési és keresztelési adatokból leszűrhető tendenciákat felállítva foglaltam össze Szár 18. századi demográfiai viszonyainak fő vonásait: a népesség számának alakulása, a természetes szaporodás mértéke, korfa-elemzés, házasságba született gyermeke száma, halálozási életkorok, születéskor várható élettartam stb.¹¹

Ezeket az adatsorokat folyamatosan összevettem az ismert magyar történeti demográfusok, leginkább Faragó Tamás és Őri Péter munkáival, így mindjárt viszonyítási alapot kaptam a közeli magyarországi régiók hasonló népesedési folyamatairól. Jelen írásnak nem lehet célja a történeti demográfiai kutatás részletes bemutatása, ezért néhány táblázat, ill. ábra közlésével és hozzájuk fűzött kommentárral foglalom össze vizsgálódásaimat:

1. táblázat: Az első szári svábok származási helye és betelepítésük éve (1729–1737)

Év	Vörösvár ¹²	Svájc	Pest megye	Ausztria	Német Birodalom
1729	4 család; 15 fő	1 család; 6 fő		2 család; 7 fő	5 család; 18 fő
1730					
1731		1 család; 2 fő	2 család; 8 fő		
1732		2 család; 8 fő	1 család; 2 fő		18 család; 54 fő
1733					4 család; 9 fő
1734					10 család; 27 fő
1735	1 család; 2 fő				2 család; 7 fő
1736	1 család; 2 fő				1 család; 2 fő
1737		3 család; 7 fő	1 család; 2 fő		3 család; 8 fő

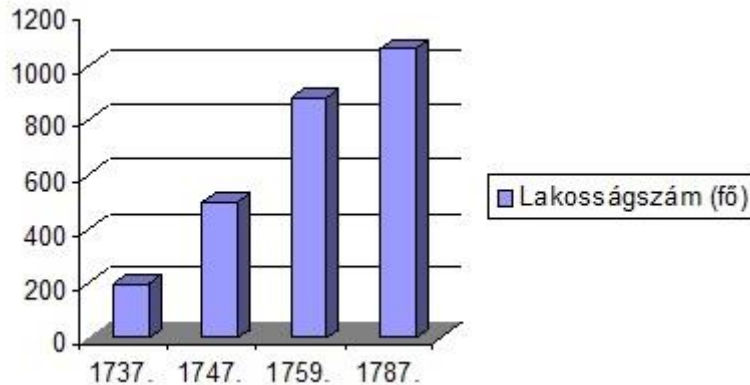
A fenti táblázatot id. Laub János szári amatőr helytörténészől „örökölttem”, aki kiváló érzéssel foglalta össze a Komárom – Esztergom megyei tudományos-történeti folyóiratban megjelent betelepítési szerződések adatsoraiból a Szárra érkező családok származási

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

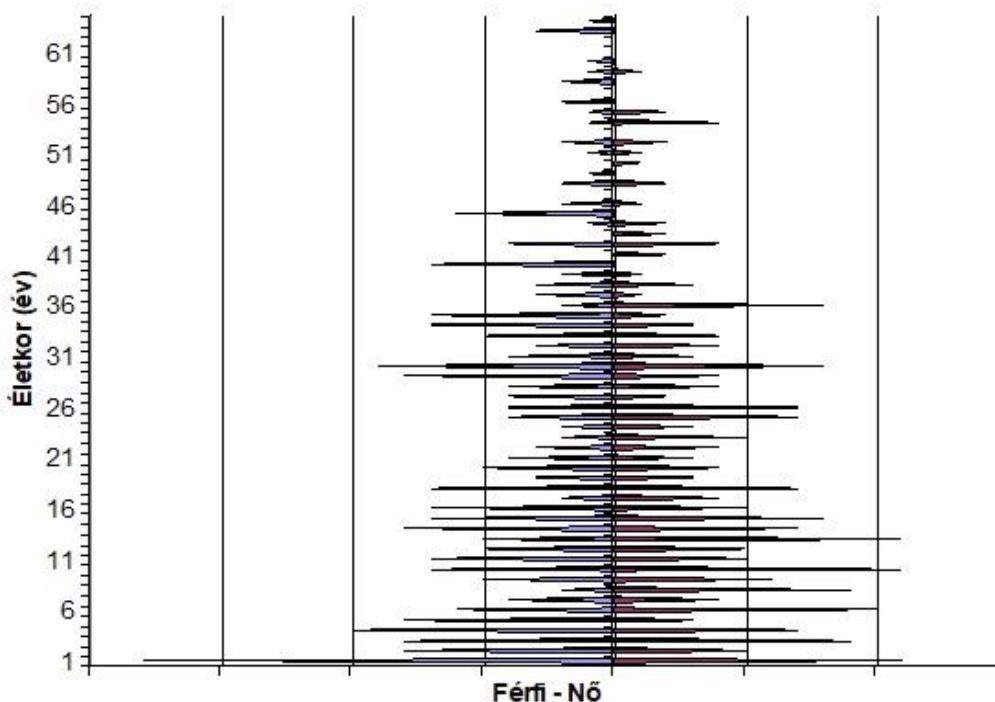
helyét.¹³ Jól látható a szári betelepítés sajátossága: Gróf galántai Esterházy József földesúr egyéb magyarországi birtokairól – főként Pilisvörösvárról – is telepített németajkú családokat Szárra. A község lakossága a betelepítés évszázadában rohamosan nőtt, még ha tudunk jelentős továbbvándorlásról is.

1. ábra: A lakosságszám alakulása¹⁴

Az 1747. évi adatsor alapján elkészített korfa tipikus premodern társadalmi szerkezetet ábrázol, amely szerint Szár a nemek arányát és az életkori megoszlásokat tekintve megegyezik egy korabeli dunántúli magyar lakosságú faluval.¹⁵ Abban viszont eltér tőlük, hogy alacsonyabb az egy családban született gyermekek száma,¹⁶ ill. később házasodnak, mint a Kárpát-medencében élő magyarok vagy délszlávok.¹⁷ Ezzel a szári svábok gyermekvállalási és házasodási magatartása is illeszkedik a korábban már feltételezett képhez, miszerint a Nyugatról érkezett svábok a John Hajnal által nyugati modellnek nevezett viselkedési mintát hozták magukkal.¹⁸

2. ábra: Szár község korfája 1747-ben

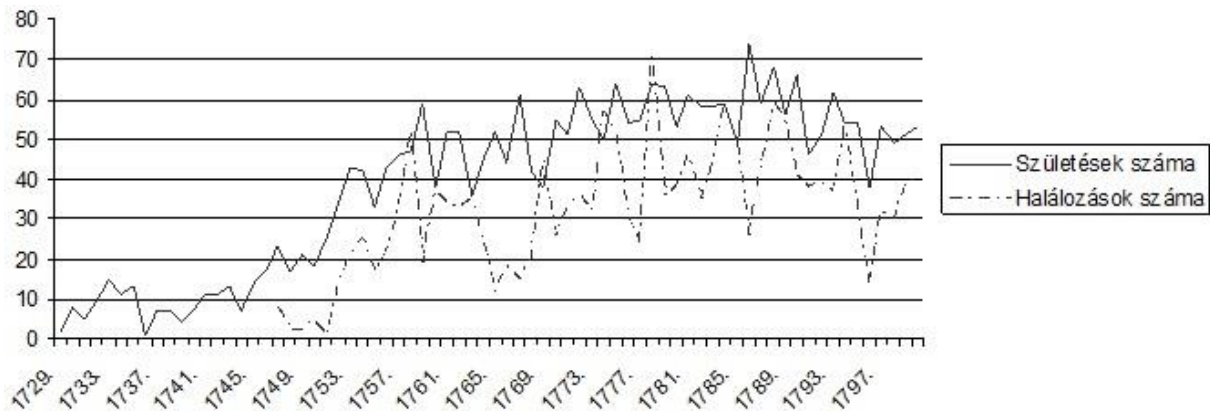

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

A születési és halálozási adatokat egy grafikonon szemléltetve jól kirajzolódik a telepített falu sajátos demográfiai tendenciái: az első évek alacsony születésszáma, aztán az élet vélhető viszonylagos stabilizálódásával egy rohamos születésszám-emelkedés, majd egy gyermekáldásban gazdag harmincéves időszakot követően némi konszolidálódás. A születések számát szorosan követi a halálozások száma, de néhány év kivételével nem előzi meg. A 18. században tehát Száron egy demográfiai átmenet előtt álló, természetes szaporodást produkáló, németajkú népesség él.

3. ábra: A születések és halálozások száma Száron a 18. században

A modernség előtti viszonyokat azért megdöbbenően támasztja alá a halálozási életkorokból kiszámolt alábbi táblázat:

2. táblázat: Egy 18. századi szári lakos esélye arra, hogy megérje a 40 éves kort

1 év alatt	1-15 év között	16 évesen
22,84%	36,80%	61,40%

Ezeket a kutatásokat alapul véve kíséreltem meg általános iskolai helytörténeti tananyagot létrehozni.

A történeti demográfiai munka általános iskolai tananyagga alakításának kérdései és elhelyezése a történelem tanmenetben

Nyilvánvaló, hogy egy történeti demográfiai alapú kutatás mind stílusát, mind tartalmát tekintve eltér egy általános iskolás korú gyermek érdeklődésétől. Mégis úgy gondolom, hogy az anyag fő tendenciáinak szintézisével kialakíthatunk egy olyan történelmi modellt, amely az életkori sajátosságoknak megfelelően színesítheti a diákok történelmi tudását. Ráadásul, ha gondosan feldolgozzuk a rendelkezésre álló anyagot, még a köztörténeti tananyag olyan fontos kiegészítő részei is megerősítést nyerhetnek a helytörténet útján, mint a premodern paraszti társadalom életmódja, Magyarország 18. századi népesedéstörténete vagy a jobbágy-földesúr viszony értelmezése. Ezek mind, különböző megfogalmazásban bár, de szerepelnek a kerettanterv korszakunkra vonatkozó elvárásai között is.¹⁹

Helytörténeti témánkat ezek alapján először bele kell helyoznunk az általános iskolai tananyag kronologikus rendjébe. Ez talán nem jelent nagy gondot, hiszen egy jól behatárolható, ráadásul anyagunk szempontjából fontos magyar köztörténeti eseményhez kapcsolódva vesszük fel a fonalat a szári svábok betelepítésével: ez a törökök kiűzése és a Rákóczi-szabadságharc lezárása.

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

Véleményem szerint így a „Magyarország a kora újkorban”²⁰ című tematikus egységénél kell tárgyalnunk Szár 18. századi helytörténeti anyagát. Ezen belül pedig a „Magyarország a Habsburg Birodalomban” című anyag után. Ennek nyomán a tanmenetben a 40. és 41. órát jelöltem meg a helytörténet oktatására, a következő címekkel: „A svábok betelepítése Szárra” és „A 18. századi Szár népesedési viszonyai”.

3. táblázat: A tanmenetben szereplő óracímek a *Magyarország a kora újkorban c.* tematikus egységhez

29. A három részre szakadt ország
30. Hősök a bástyákon
31. Ágyúk, mozsarak és tarackok a végvári harcokban (Olvasmány)
32. Hitviták Magyarországon
33. Fejedelemség a hegyek között
34. Harc a kétfejű sással
35. Zrínyi Ilona, Munkács hősnője (Olvasmány)
36. Ismétlés, gyakorlás
37. A török kiűzése Magyarországról
38. „Buzgóság a haza szabadsága iránt”: A Rákóczi-szabadságharc
39. Magyarország a Habsburg Birodalomban
40. A svábok betelepítése Szárra
41. A 18. századi Szár népesedési viszonyai
42. Boldoggá tenni Magyarországot
43. Összegzés, gyakorlás
44-45. Összefoglalás, ellenőrzés

Persze elképzelhető más tananyag-elrendezés is. Én azért választottam ezt a rendet, mert véleményem szerint feltétlenül szükséges, hogy a tanulók a szári helytörténeti anyagban megértsék az eseményeket alakító történelmi tényezőket. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy előtte tanuljanak róla. Erre a logikára épül egyébként az egész köztörténeti anyag is, hiszen a földrajzilag tágabb egység, vagyis az egyetemes történelmi rész, mindig megelőzi a magyar történelmi anyagot, hogy az előbbi kontextusába tudják helyezni a diákok a szűkebb hazájukról tanultakat. Ilyen módon Szárt is, mint egy újonnan megjelenő harmadik történeti teret, a nagyobb egység, jelen esetben Magyarország, vonatkozó történelmének tárgyalása után helyeztem el a tanmenetben.

Kérdés, hogy mit tekinthetünk „vonatkozóknak” Magyarország történetéből? Az ország új állam berendezkedését mint általános történeti keretet, ill. a felszabadító háborúk utáni társadalmi állapotok tárgyalását tartottam helytörténeti témánk szempontjából igazán fontos előzménynek. Ezek után következik tanmenetemben a két helytörténeti óra. Mint ahogy azt a későbbiekben még bővebben látni fogjuk, az első egy népismereti elemekkel átszőtt jobbára eseménytörténeti, a második pedig egy forráselemzésen alapuló döntően társadalomtörténeti óra. Majd ezeket követik a megszokott sorrendben a 18. századi Magyarországra vonatkozó további témák.

A jogosan felmerülő kérdésre, hogy miért kell megszakítani a köztörténeti tartalmat, én azt tudom válaszolni, hogy véleményem szerint így a diákok szervezesebben az anyagrészekhez illeszkedőnek tekintik a helytörténeti anyagot, tehát komolyabban veszik azt. Mindezek mellett úgy gondolom, hogy így tematikailag is jobban kapcsolódik a tanultakhoz, mint

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

esetleg az egész köztörténeti anyag rész tárgyalása után, hiszen lényegében az ország társadalmi helyzetéről szóló óra folytatásaként is értelmezhetjük Szár demográfiáját. Harmadik érvem pedig, hogy a két helytörténeti óra kevés ahhoz, hogy esetlegesen kizökkentse a tanulókat a köztörténeti folyamatból, főleg, hogy, mint már említettük, a helytörténeti órák anyaga is szervesen kapcsolódik a köztörténethez.

A helytörténeti tananyag és tanítás jellege

Mit lehet/érdemes megtanítani általános iskolában a fent közölt történeti demográfiai kutatásból? Hogyan tegyünk ezt?

Meg kell keresni azt, ami érdekes és hasznos lehet egy hatodikos diáknak. Úgy vélem, meglepően sok ilyen részlet akad. Nyilván nem kell hatodik osztályban a „házasság termékenység” vagy a Dupaquier-féle krízisindex kiszámításának menetét tárgyalni, de annak a szemléletmódnak az átadása például hasznos lehet, amely okokat tár fel arra vonatkozóan, hogy egy 18. századi magyarországi jobbágyasszony miért szült olyan sok gyermeket vagy miért volt védtelen a pusztító járványokkal szemben stb.

A helytörténeti tananyagot igyekeztem úgy összeállítani, hogy egyrészt új ismeretekkel bővüljön a diákok tudása lakóhelyük múltjáról, másrészt fejlődjön általános társadalom- és életmód-történeti szemléletük, amelyen keresztül szociális kompetenciájuk is erősödik.

Mindenekelőtt fontosnak tartom azokat a tényadatokat megtanítani, amelyeket a tanulók általános tájékozottságát emelik saját falujuk múltjáról, és amelyet úgy gondolom egyszerűen „illik tudni”. Az évszámokra vonatkozó adatok közül ilyen ismeretnek tartom az Esterházyak birtokvásárlását (1727), az első telepés érkezését (1729), a plébánia felállítását (1736) és a máig álló Keresztelő Szent János templom felszentelését (1757).

A megjegyzendő személyek között első helyet foglal el Gróf galánthai Esterházy József és a templom híres tervezője Fellner Jakab. Rajtuk kívül érdemesnek találom megjegyezni az első bírót, Kolm Jakab, az első Száron született személyt, Volek Vilmos nevét, ill. a korszakunk plébánosainak sorát (Mulay Mihály, Léber János, Brozsek József).²¹ Előbbieket „elsőségük” miatt, egyszerűen érdekességből, utóbbiakat pedig azért, mert ezzel is éreztetni lehet a tanulókkal, hogy a plébánosok, helyi értelmiség hiányában, kulcsfontosságú szerepet tölthettek be egy 18. századi falu életében.

Úgy vélem, hogy a földrajzi ismeretek is fontosak a témánk tanulmányozása szempontjából. A forrásszövegből kiemelném a Duna mint a svábok vízi útja, ill. az Esterházy-uradalom mint helytörténeti terünk egy magasabb szintje és azon belül Szár viszonylagos helyzete ismeretét. Mivel ekkor még német népismeretből sem tanulják ezt a korszakot (különösen nem a korszerű tantárgy-pedagógiai elvek szerint), ezért véleményem szerint kiemelt jelentősége van az események ilyen módon való térbeli elhelyezésének.

Eseménytörténeti szempontból a mélységelv²² alapján részletezésre alkalmasnak tartom a svábok dunai vándorlásának gyakorlati leírását, a betelepítés menetét, a szári földek felosztását és azok feltörésének elképzelését, valamint Szár község közigazgatásának megszervezését.

Az eseményeket alakító tényezők, az ok-okozati összefüggések feltárása elengedhetetlen. Közülük a legfontosabbak:

- összefüggés megtalálása a magyarországi török és kuruc-labanc harcok, a munkaerőhiány, a németföldi túlnépesedés, az uradalom betelepítési és a sváb telepés elköltözési szándéka között;
- okok keresése az uradalom robot- és adókedvezményére, a falu lakosságának kezdeti elvándorlására, majd nagy léptékű lakosságszám-emelkedésére, a premodern társadalom jellemzőinek kialakulására.

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

A történeti demográfiai elemzés részletezése nyilvánvalóan felesleges hatodik osztályban. Ehelyett inkább a következő általános népesedési tendenciák hangsúlyozását tartom lényegesnek:

- a telep svábok fiatal házaspároként érkeztek a Vértes aljára, ez befolyásolta a korszerkezetet;
- a maihoz képest jóval több gyermek született és halt meg már csecsemőkorban, a várható élettartam rendkívül alacsony volt, de a természetes szaporodás így is folyamatos volt;
- a svábok még így is kevesebb gyermeket vállaltak általában, mint a magyarok;
- a belső migráció jellemezte a 18. századi Magyarország sváb telepeseit is, Szár befogadó település lett az 1760-as évektől;
- Száron négy népesedési szakaszt különböztetünk meg a betelepítés után: a kevés születéssel járó első, a rohamosan növekvő születésszámú második, a stagnáló harmadik, és a kissé csökkenő negyedik szakaszt; ezeket a szakaszokat követik a halálozási számok görbéi is.

Mindezek mellett pedig véleményem szerint konkrét példán keresztül térhetünk ki olyan, a köztörténetben hasznosítható (ismétlő vagy előremutató) tartalmakra, amelyek jelentősen hozzájárulnak a tanuló múltból alkotott modelljéhez. Ráadásul a maga életkori szintjén egy olyan jelentős társadalomtörténeti nézőpont részese lesz a diák, amely igen távol áll az idejémtúlt, biográfiai jellegű, királyok és arisztokraták cselekedeteinek ismertetésére szűkülő koraújkor-értelmezéstől. Ha ez a nézőpont a tanuló általános történeti szemlélődésének és modellképzésének egyik alappillére válik, akkor egy újabb eszköze lesz arra, hogy más korok történelmét is változatosabb perspektívából vizsgálhassa, akár ugyanezeknek a fenti kérdéseknek a feltételével.

A gyakorlati oktatás ezekhez kapcsolódó módszertani és tartalmi elveinek célkitűzéseit az alábbi pontokban foglaltam össze:

1. Szeretném két tanórán és egy hozzájuk csatlakozó délutáni terepgyakorlaton feldolgozni a helytörténeti témánkat.
2. Szeretném a modern történelemtanítás módszereivel úgy átadni a helytörténeti témához kapcsolódó ismereteket, hogy azok elsősorban élményt jelentsenek a diákok számára,²³ hiszen egyébként sincs kerettantervi utasítás az ismeretek számonkérésére.
3. Ettől függetlenül szeretném elérni, hogy a tanulók ugyanolyan súllyal vegyék számításba a helytörténeti anyagot, mint a köztörténetit. Ezt egyrészt az általános érdeklődés, mint intrinzik motiváció, felkeltésével, másrészt a terepgyakorlat során adandó gyakorlati jeggyel kívánom elérni.²⁴
4. Szeretném, ha helytörténeti óráim és a hozzájuk kapcsolódó terepgyakorlat elősegítsék a tanulók kognitív, affektív és pszichomotoros fejlődését egyaránt.²⁵
5. Szeretném kérdéseimet, feladataimat a gondolkodásra nevelés és a cselekedtetés jegyében kiválasztani.²⁶

Az első helytörténeti óra: „A svábok betelepítése Szárra” (Óravázlat, 1. melléklet)

A tanulók előzetes tudásának ismeretében ennek a tanórának a célja, hogy a diákok egy részben köztörténeti keretbe ágyazott módon új ismeretekkel gazdagodjanak falujuk 18. századi felépülését illetően. Ennek alapján elérendő cél, hogy a tanulók megértsék, miért mondják ma is „sváb falunak” Szárt, és megértsék az ok-okozati összefüggést a svábok betelepítése, a délnémet területek politikai-társadalmi viszonya és a helyi földesúr szándéka

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

között. Ezen kívül fontos, hogy képet alakítsanak ki a korabeli telepítések gyakorlati kivitelezésének módjáról, egyben a korabeli közlekedési viszonyokról.

Fontosnak tartom, hogy a diákok kialakítsanak egy történeti modellt arra vonatkozóan is, hogyan zajlott Szár község közigazgatásának, és az első sváb telepések életének megszervezése, továbbá – a történelemoktatásban egyáltalán nem megszokott módon – egy uradalom térképén végzett topográfiai gyakorlatokon keresztül szélesítsék a történeti földrajzi spektrumukat.

Ezek alapján tehát az óra eleji jelentés és adminisztráció után egy szóbeli felelettel kezdtem első helytörténeti tanórámot, amellyel a 18. századi Magyarország társadalmi viszonyairól ellenőriztem a diák tudását (3. sz. *melléklet*). A feleletet egy ismeret-előhívást segítő, rövid osztályszintű beszélgetés indította, majd felszólítottam a tanulót, akinek a feladata az volt, hogy két, az előző órán tárgyalt, forrás alapján válaszoljon arra a fő kérdésre, hogy „*Hogyan változott meg Magyarország népessége?*”. A szóbeli kifejtést természetesen több kisebb tanári kérdés segítette, hiszen hatodik osztályban még nem várható el az összefüggő, lehetőség szerint mindenre kiterjedő referátum. A felelet jól sikerült, külön öröm volt számomra, hogy a tanuló végig mutatta a PowerPoint segítségével kivetített térképvázlaton az egyes nemzetiségek betelepülésének irányát, letelepedésének helyét. Emellett a 16 fős osztály minden tagja csendben figyelte a felelőt, és úgy tapasztaltam, a legtöbbször maga is tanul a feleletből, hiszen sok esetben 7-8 diák is jelentkezett, mikor a felelő elakadt mondandójában. Úgy érzem, az óra eleji számonkérés így elérte kettős célját a tudástartalom ellenőrzését és osztályszintű előhívását.²⁷

Ezek után kezdődött az új tananyag feldolgozása, amelyet az óracím táblára írásával kezdtem. Az osztály izgatottá vált, és láthatóan érdekesnek találta a tárgyalandó témát már a cím alapján is. Jellemző, hogy az egyik gyengébb tanuló azonnal megkérdezte: „*De ugye nem németül lesz!*” Ebből arra következtetek, hogy a német népismeret tantárgy helytörténeti tartalma nemcsak az esetleges módszertani hiányosságok, hanem a nyelvi korlátok miatt sem jut el a legeredményesebb formában minden tanulóhoz. Ezt támasztja alá egyébként, hogy a két helytörténeti órán több olyan német kifejezést használtam, amelynek alapjait, egyszerű szókészletét sem értették a diákok. Egyik alkalommal sem. Még a legjobb tanulók sem.

Az ezt követő megbeszélésben²⁸ ettől függetlenül homályosan emlékeztek arra, már tanulták, hogy a középkorban németnyelvű lakosok éltek Magyarországon. Tanári kérdések segítségével gyorsan rávezettem őket arra, hogy a szári svábok eredete sokban különbözik a már eddig tanultakról, és ezután rátértem az óra első tematikus egységének bevezetésére, amely egy általános köztörténeti oknyomozás volt a svábok betelepülésére vonatkozóan. A megbeszélés négy fő kérdés mentén zajlott: „*Miért nevezik Szárt ma is sokszor sváb falunak?*”; „*Kik azok a svábok?*”; „*Miért jöttek ide?*”; „*Ki kezdeményezte/szervezte ezt?*”.

Az első kérdés magával hozta az 1946-os kitelepítés témáját is. Azt gondolom, hiába nem tanulták még történelemórán a második világháború eseményeit, itt mindenképpen lehet rá hivatkozni, hiszen Hitlerről és az általa okozott borzalmakról már mindenki hallott. Így a német anyanyelvű szári lakosság „bűnösként” való megbélyegzését, egy részének kitelepítését, majd kultúrájának veszélybe kerülését különösebb történelemórai előzmény nélkül nem lehet világossá tenni. Ennek során megoldódott a diákok számára az alábbi dilemma: Miért nevezik Szárt „svábnak”, ha lakossága látszólag semmiben nem különbözik bármelyik másik magyarországi faluétól?

Ennyi történeti keretként szolgáló kitérő után (egyébként a kitelepítést és a község huszadik századi történetét szintén tanítom nyolcadik osztályban) úgy vélem rátérhettünk a második kérdéskörre: itt történelmi atlasz segítségével beszéltük meg, hol volt a történelmi Svábföld, és miért maradt meg a „sváb” elnevezés a 18. században betelepített magyarországi németsegre használatosan. Mindezeket követően pedig a korábbinál talán intenzívebb kérdve-kifejtős módszerrel igyekeztem felfedeztetni a tanulókkal az összefüggéseket a svábok betelepítésének ok-okozati viszonyaiban. Itt a jelentős köztörténeti kapcsolódás miatt, úgy gondolom, jelentős tananyag-megerősítést értem el.

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

Nemcsak Magyarország 18. századi népességtörténetét, hanem a Német-római Birodalom politikai-társadalmi viszonyainak (széttagozottság, nagyhatalmú tartományurak, túlnépesedés) újbóli tárgyalását is elősegítette a téma. A negyedik kérdésnél pedig először érintettük Szár 18. századi történetét, tanári előadással bevezetve azt a fontos ismeretet, hogy a falut, mint pusztát, 1727-ben Gróf galánthai Esterházy József vette meg.

A megbeszélés második nagy tematikai egysége a sváb betelepítés gyakorlati megvalósításának menetéről szólt. Itt lényegében az előbbi kérdéskör *miértjéről* evezünk át a *hogyanjára*. Ezt egy vers felolvasásával, mint hangulati felütéssel, kezdtem (4. sz. *melléklet*). Azért választottam a tanári felolvasást, mert tapasztalatom szerint ebben az életkorban a gyerekek még nem tudnak kifejezően, hangulatátadóan és megfelelő tempóban verset olvasni. A vers egy 18. századból fennmaradt népköltemény, amely Magyarország dicséretéről szól. Szinte paradicsomi helynek mutatja be a Kárpát-medencét, tehát lényegében propagandaanyagként szolgált az elköltözést a Német Birodalomban „reklámozó” ügynököknek. A verset Kalász Márton író-költő fordításában magyarul olvastam fel: „*A Duna a tengerbe folyik*”.²⁹

Ezek után próbáltam elérni, hogy a diákok elképzeljék az ügynökök agitálását és a német parasztok motivációit, dilemmáit. Érdekes, hogy az addigi beszélgetésnek talán ez volt a legsikeresebb része. Bár az összes témánál figyelmet és interaktivitást kaptam a diákoktól, ennél a résznél rendkívüli izgalomba jött az osztály. Sikerült elérni, hogy egymással vitatkozva, érveket állítva mélyedjenek el a kérdésben. A vita tárgya az volt, hogy el lehetett-e hinni ismeretlenül az ügynököknek, hogy Magyarország tényleg „*a leggazdagabb*”,³⁰ mint ahogy a vers mondja, és érdemes ezért mindent hátrahagyva odaköltözni. Ezek után már rendkívül gyorsan szívták magukba a tanári közléssel előadott információkat a svábok származási helyéről, az utazásuk módjáról. Ehhez táblai rajzot használtam, amelynek segítségével egy diák jelölte be krétával a Dunának azt a területét, ahonnan indultak, és azt ahová érkeztek a telepések. A többiek előtt pedig történelmi atlasz volt nyitva, ráadásul emellett egy Dunát ábrázoló PPT-térkép is megjelent a tábla másik oldalán. Majd a következő kép egy illusztráció volt a legendás „Ulmer Schachtelről”, amellyel a svábok lehajóztak a Dunán (5. és 6. sz. *melléklet*). Erről, az utazás viszonyairól, az utazás során őket ért kulturális hatásokról is ejtettünk szót.

Itt is felhívnom a figyelmet arra, hogy a helytörténeti anyag oktatása milyen nagymértékben elősegítheti a diákok köztörténeti műveltségének elmélyítését is. Úgy vélem, csak a fenti részanyag tárgyalása után nyert rendkívüli megerősítést nyert sok tanulóban például a propaganda mint a meggyőzés politikai eszközének használata, a jobbágy rendkívüli igénye a földbirtokra (képes érte elhagyni családját), vagy a kor utazási lehetőségeinek korlátozottsága és veszélyessége.

Az új tananyag feldolgozásának harmadik tematikus egysége további megbeszéléssel kezdődött a konkrét szári betelepítés jellemzőit taglalva. Itt adtam át ismereteinket arról, hogy az első telepes 1729 augusztusában érkezett a vértesi tájra, ill. (egyelőre csak) közöltem, hogy az országon belülről is jöttek svábok Szárra. Ez utóbbi kérdéshez a kivetített, jelen tanulmányban is közölt *1. táblázatot* használtuk forrásként. A tanulók kérdésemre rögtön felfedezték, hogy Vörösvár a szóban forgó település, ahonnan az első száriak egy része érkezett.

Ezt követte egy forráskiosztás: az Esterházy-uradalom és a szári jobbágyok között 1732-ben létrejött szerződés magyar fordításának másolatát tettem a padokra, amelyet id. Laub János, bocsátott a rendelkezésemre (7. sz. *melléklet*). A szöveg, véleményem szerint, rendkívül precízen feldolgozott, és használható a közoktatásban is, annak ellenére, hogy egy hatodikos diák számára még nem követelmény a hosszú jogi szövegek önálló feldolgozása. Így a céloom mindössze annyi volt, hogy a forráselemzés képességére való felkészítés jegyében, saját maguk fedezzék fel a szövegben az általam feltett tanári kérdésekre adandó egyszerű válaszokat, persze a kérdéseim előtt ráirányítottam figyelmüket a vonatkozó pontokra. Azért, hogy a munka gyorsabban menjen, és a tanulók egymást segítsék, páros munkában szerveztem meg ezt a feladatot, azaz minden padra csak egy példányt helyeztem

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

a szövegből. Kérdéseim a Szárra letelepedő svábok jogi helyzetére, életkörülményeire vonatkoztak, végig az elképzeltetés eszközt használva. (Pl.: *Keresd ki a szövegből, milyen anyagból építhették házaikat a telepések!; Honnan kapták hozzá ezt az építőanyagot?; A földesúr felmentette őket a robot- és adófizetés kötelezettsége alól. Olvasd ki a szövegből, mennyi időre! Vajon miért? Mely kötelezettségeket vállalták a telepések a részleges robot- és adómentességért cserébe? Képzeld el, milyen lehetett feltörni az elvadult földeket! Mit érezhettek a telepések, amikor meglátták a „paradicsomi” Magyarország helyett az élettelen vidéket?...stb.) Jellemző, hogy óra után többen odajöttek hozzám, hogy adjak nekik is egy példányt a szerződésből, mert a padtársuk eltette, így ők nem tudnak hazavinni belőle. Ez, úgy gondolom, egy újabb példa arra, hogy a diákok érdeklődése saját lakóhelyük iránt rendkívül nagy, hiszen még egy olyan jogi szöveget is érdekesnek (de talán inkább értékesnek) találtak, amelyet nyilvánvalóan nem tudnak még feldolgozni. A feladattal a képességfejlesztés mellett az volt a konkrét tartalmi célom, hogy képet alkothassanak a diákok a korabeli életviszonyokról és a jobbágy-földesúri kapcsolatról.*

A tematikus egység harmadik elemeként gyors tanári közléssel szerettem volna átadni ismereteinket a korabeli Szár tisztségviselőiről, plébánosairól, templomáról. Itt a vártnál többet időztünk, hiszen beszéltünk a védőszent napja és a búcsú kapcsolatáról, a plébánosok, mint a falusi értelmiség szerepéről és a máig álló barokk templomról. Itt tettem PPT diakép segítségével említést Szár község mai címeréről, amelynek a felső felében az Esterházyak griffmótívuma, az alsó felében Árpád-sávós osztás található. A tanulók maguk jöttek rá a történeti összefüggésre a jelképeket tekintve (8. sz. melléklet).

Az idő így, bár hasznosan telt, de gyorsan elszaladt, ezért már nem kezdtem bele a még ide szánt negyedik tematikus egységbe, az Esterházy-uradalom térképi elemzésébe. Ezt áttoltuk a következő helytörténeti órára.

Házi feladatként a következőt adtam: *Képzeld el, hogy az első szári telepés egyikeként megérkezel a Vértes lábához. Írj egy levelet külön lapra az otthon maradt szüleidnek arról, hogy mi történt veled azóta, amióta eljöttél a hazádból!* (Itt természetesen már a feladatmegjelöléskor elmondtam, hogy a valóságban ilyen levelet a fejlett postaszolgálat és a valószínűsíthető írni-olvasni tudás hiányában nem küldhettek az akkori telepések.) A feladat célja a kor mindennapi viszonyainak elképzeltetése, rögzítése.

Összességében úgy vélem, hogy várakozásaimnak megfelelően alakultak az órai események. Az egyébként is döntően jó magaviseletű, történelem iránt érdeklődő osztály meglátásom szerint velem együtt élvezte, és hasznosnak találta a tanórát.

A második helytörténeti óra: „Szár népesedési viszonyai a 18. században” (Óravázlat, 2. sz. melléklet)

A második órát is a szokásos rövid szóbeli felelettel kezdtük, amelynek során a már sokszor tárgyalt összefüggésekre kérdeztem rá az előző óra anyagából. (*Miért mondhatják Szárra azt, hogy „ez egy sváb település”?; Miért jöttek ide svábok?; Honnan és hogyan jöttek?; Ismertesd Szár újratelepítésére vonatkozó eseményeket!...stb.)*

Úgy vélem, fontos, hogy a történelemórákon egyébként szokásos rend a helytörténeti órákon is fennmaradjon. Ezért is szükséges a feleltetés. Ezzel a tanulók maguk is érzik, hogy a tanár komolyan gondolja a helytörténeti tartalmakat, és ugyanolyan formában kéri számon, mint más témájú óráin. Így a helytörténeti óra nem valami külön foglalkozásként, vagy ismeretterjesztő óráként jelenik meg a tanulók tudatában, hanem a történelemórák sorába szervesen illeszkedő tanóráként.

A feleltetés most is jól sikerült, az osztály aktív volt (jellemzően többen jelentkeztek egyébként felelni). A kiválasztott tanuló a viszonylag sűrű tanári kérdések által irányítottan ugyan, de minden kívánt ismeretről tanúbizonyságot téve adott számot tudásáról.

A feleltetés és az azt megelőző, ill. követő rövid beszélgetés felelevenítette az előző órai tartalmakat, majd a házi feladat beszédese után sor került a múltkor elmaradt, az

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

Esterházy-uradalommal foglalkozó, negyedik tematikus egység tárgyalására. Ezt nagy jelentőségűnek tartom a tanulók múltra vonatkozó modellképzésének szempontjából, hiszen itt a történelmi tér egy rendkívül ritkán és többnyire felületesen érintett új szintje kerül bevezetésre: ez pedig az uradalom. Helytörténet tantervem nagyon fontos értékének tartom Angyal Bálint térképész munkáját, aki külön kérésemre egy kontúrtérképet rajzolt ehhez az órához a tata-gesztesi Esterházy-uradalomról, amelynek tagja volt Szár. A térkép alapjául Szabad György uradalomról írott gazdaságtörténeti monográfiájának melléklete szolgált.³¹ Véleményem szerint a térkép illeszkedik a hatodikos diákok életkori sajátosságaihoz, és térképolvasási képességeihez,³² így remekül használható a közoktatásban (9. sz. melléklet).

Ezekből a térképekből kiosztottam mindenkinek egy példányt. A célom az volt, hogy képet kapjanak a tanulók egy olyan történeti földrajzi egységről, amely – mint ahogy már ők is tapasztalhatták – nagymértékben hozzájárult a jobbágy életének kereteihez, de nem illeszkedett semmilyen közigazgatási határhoz.

A diákok mindenféle utasítás nélkül nagy élvezettel vetették bele magukat a térkép tanulmányozásába. Az emiatt támadt zsidongást lecsendesítve aztán újra beszéltem pár szóban az Esterházy-birtok jelentőségéről, majd topográfiai munkáltató feladatokkal igyekeztem Szár relatív (közlekedés)földrajzi helyét pontosítani. Mindenki maga dolgozott, aki kész volt jelentkezett, ha mindenki jelentkezett, együtt megbeszéltük a megoldásokat a feltett feladatokra: *Keresd meg Szárt! Jellemezd földrajzi fekvését az uradalmon belül! Mit gondolsz, hol szállhattak partra a Dunán érkező szári telepések? Melyik magyarországi településről érkeztek még sváb telepések Szárra? A térkép alapján indokold, hogy miért? Rajzold be a térképvázlatba az utat, amelyet megtettek idáig!*

Az utóbbi kérdések az előző órán már közölt Vörösvár-Szár kapcsolat ok-okozati összefüggéseire utalnak. A kérdésekkel az volt a célom, hogy felfedezzék a diákok az összefüggést a belső telepítés, és aközött, hogy Vörösvár az Esterházy-birtoktest exklávéja volt, így tehetette meg a földesúr, hogy a korábban már betelepített Vörösvárról hozasson Szárra telepéseket.

Ez a térképes feladat zárta le az „A svábok betelepítése Szárra” témakört, amelynek összeállítása nem volt egyszerű feladat. A legnagyobb nehézséget az okozta számomra, hogy lényegében négy különböző szintű történelmi teret, egy közép-európai (Német-római Császárság és a dunai hajóút), egy országot (Magyarország), egy uradalmat (tatai Esterházy-uradalom) és egy településszintűt (Szár) kellett folyamatosan együtt vizsgálni. Ráadásul mindezt úgy, hogy nem alkalmazhattam tisztán a nagyobbtól a kisebb egység felé való haladás elvét, hiszen addig véleményem szerint értelmetlen lett volna az uradalomról beszélni, amíg Szár betelepítését nem tárgyaljuk. Ettől függetlenül, mint ahogy arra már többször utaltam, úgy gondolom, hogy sikeres volt ez az alapozónak szánt tematikus egység.

Ezt követően felírtam a táblára az új óracímet: „Szár népesedési viszonyai a 18. században”. Majd beszélgetéssel vezettem be a témát arról, hogy hogyan élhették mindennapjaikat az első telepések a faluban. Ezt követte egy megdöbbenési szándékkal előadott rövid tanári monológ a koraújkori családi élet viszonyosságairól: a sok gyermekről és gyermekhalandóságról, a szülők és gyermekek között valószínűsíthető hidegebb érzelmi kapcsolatáról, a korban várható átlagéletkorról. Az előadás elérte célját: kikerekedett szemekkel, megdöbbenve figyeltek a tanulók. Amikor aztán egy-egy résztema okainak tárgyalásához értünk, természetesen azonnal az osztályhoz fordultam kérdéseimmel, hogy maguk jöjjenek rá az összefüggésekre, a születésszabályozás (az ebben az életkorban meglehetősen pikánsnak számító kérdéskört különös tanulói aktivitás kísérte), vagy éppen a higiéniai viszonyok hiányosságaira. Úgy gondolom ennek a beszélgetésnek is számos, a köztörténetben később hasznosítható hozománya lesz.

Ez után egy lazább tempójú, frontális munkaszervezést nélkülöző, nagyobb óraegység következett, amelyben a történeti demográfiai kutatásom főbb tendenciáinak általános iskolai szintű átadására tettem kísérletet. Ehhez a kooperatív oktatási módszerek egy fajtáját, a szakértői mozaiktanulást, alkalmaztam.³³

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

A feladathoz a fent közölt demográfiai adatsorok összefoglaló táblázatai és grafikonjai szolgáltak forrásul. Ezekből válogatva nyomtattam ki három csoportnak különböző tematika szerint szerkesztett feladatlapokat. Az első csoport a népesedés üteméről és a betelepülők származási helyéről szóló feladatlapot kapott (10. sz. melléklet). A második csoport korfaelemzési feladatot kapott (11. sz. melléklet), míg a harmadik csoport a természetes szaporodást vizsgálta (12. sz. melléklet). A mindössze 16 fős osztályban ez megfelelő számú csoportot jelentett.

Minden csoportnál nehéz volt problémafelvető vagy ok-okozati viszonyra utaló, gondolkodtató kérdést feltenni, de ügyeltem arra, hogy mindenképp szerepeljen ilyen típusú kérdés is a kísérelőlapokon. A többi, jobbára mennyiségi adatokra vonatkozó, kérdést viszont a forráselemző képesség elmélyítésének előmozdítására tartom jó gyakorlatnak, mert ráirányítják a tanulók figyelmét a legfontosabb adatokra.

A csoportok heterogének voltak, ügyeltem, hogy mindegyikben legyen olyan tanuló, aki a haladásban még nem előljáró társát is képes „feljebb húzni”, és tudjanak egymástól tanulni, ill. a feladatokat nagy valószínűséggel jól megoldani. A csoportok lelkesen dolgoztak a feladatlapok fölött. Úgy érzem a kiadott forrástípusok többsége ismert volt számukra, hiszen a tankönyvükben is több helyen elemeztünk már hasonlót. Mégis úgy gondolom, hogy hatodik osztályban ez egy igen nehéz feladat. Ezért volt számomra külön öröm, hogy a jó tanulók vezetésével a csoportok lényegében az összes kérdésre tudtak válaszolni.

A munka során koordináló szereplőként jártam körbe az osztályban. Minden csapat munkájába belehallgattam, és örömmel éreztem, hogy majd' minden tanuló kiveszi a részét a munkából. Nagyjából 7-8 perc eltelte után láttam, hogy már elkészült mindhárom csapat, egyenként ellenőriztem a válaszokat, majd a szakértői mozaik módszer értelmében a kijelöltem minden csapatban egy „szakértőt”, aki a csapatában kapott eredményeket előadta a másik csapatnak. Miután ez megtörtént, a következőképpen szerveztem a feladatot: a szakértők mindenhol elmondták saját csapatuk eredményét, ezután az egyes csapatoknak kellett az „idegen” szakértő számára elmondani, az ő feladatuk tárgyát és eredményeit. Ezután a szakértők tovább álltak a következő csoporthoz, ahol még nem jártak, és ott is megtörtént ugyanez az akció. Ügyeltem arra, hogy a szakértők a jó előadó-képességű tanulók közül kerüljenek ki, hiszen a többi csoport számára nem volt mindegy, milyen módon hallják az információkat. A csoportokban maradtak pedig úgyis egymást segíthetik az előadás közben.

A feladat céljait elérte, bár messze nem sikerült tökéletesen, hiszen egy-két diák már láthatóan nem tudott odafigyelni a „szakértőre” az idő múlásával. Ez talán gyakorlással, a feladattípus többszöri alkalmazásával kiküszöbölhető lesz a jövőben. A feladat emellett remekül rögzítette Szár és a korszak demográfiai viszonyairól szóló óra eleji beszélgetés ismeretanyagát.

Egyéb foglalkozás már nem fért bele ebbe a negyvenöt percbe, de ez nem is volt cél.

A terepgyakorlat – Tanulmányi kirándulás a szári Keresztelő Szent János templomban

A szűkös történelmi órakeret miatt nem szerettem volna újabb tanórát „feláldozni” a 18. századi Szár helytörténeti anyagára, ezért – számítva az osztály lelkes együttműködésére – egy tanítási órák utáni időpontra hirdettem meg rövid terepgyakorlatomat.

Az osztállyal való egyeztetés során számításomban nem kellett csalatkoznom: minden tanuló beleegyezett abba, hogy az utolsó órájuk után átmenjünk az iskolával szemben álló templomba, ahol egy nagyjából félórás munka várt még a diákokra.

Ezt semmiképp sem szerettem volna kihagyni, hiszen véleményem szerint a helytörténet egyik legfontosabb és talán legizgalmasabb része, hogy a tanult elméleti tartalmak hogyan jelennek meg a valóságban.

A gyakorlatot a következőképpen szerveztem: lehetőleg azonos szellemi erővel bíró párokat alakítottam ki, azaz nagyjából minden párban volt egy jó és egy kevésbé jó tanuló.

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

Ügyeltem továbbá arra, hogy nem katolikus vallású, vagy esetleg nem ebben a faluban élő diák mellé lehetőleg olyan tanulópárt válasszak, aki ebbe a templomba jár. Mivel kis faluról van szó, ezeket a jellemzőket ismerem a diákokról. Egy érdekes probléma viszont mégis felvetődött, mikor a sekrestyés megérkezett, hogy kinyissa a templom ajtaját. Egy rendkívül szorgalmas és jó tanuló lány elpirulva jelentette ki a küszöbnél, hogy ő vallási okokból nem szeretne a templomba belépni. Nem is firtattam tovább a kérdést, és hogy ne legyen számára az osztály előtt még kellemetlenebb, gyorsan egy feladatlapot nyomtam a kezébe, és mondtam, hogy akkor addig kint a padon válaszoljon azokra kérdésekre, amelyekre esetleg gyakorlati tapasztalás nélkül is adható válasz. A párját pedig egy másik csapathoz állítottam, akik így hárman végezték a feladatot.

A feladatlap megoldására húsz percet kaptak a csapatok. Jellemző volt sajnós, hogy többször figyelmeztetni kellett a párok kevésbé érdeklődő tagjait, hogy ne csak a társuk foglalkozzon a feladattal. Ettől függetlenül eredményesen zajlott munka.

A feladatlap kérdéseit úgy fogalmaztam meg, hogy elsősorban történelmi vonatkozásúak legyenek, de olyan általános műveltségi (építészeti, földrajzi vagy hittani) tartalmúak is szerepelnek benne, amelynek ismeretét érdekesnek és hasznosnak tartottam (13. sz. *melléklet*). A válaszhoz kétféle úton juthattak a diákok: vagy az órán elhangzottakon keresztül, vagy egyszerű terepi megfigyelés alapján. Ügyeltem arra, hogy ne kérdeznek olyat, amire nem lehet választ találni. (Ettől függetlenül nem volt hibátlan feladatlap.)

A feladat és a terepgyakorlat sajátossága, hogy az egyes csapatok „elleshették” egymástól a vizsgálódási pontokat, hiszen egy térben dolgoztak. Ennek megakadályozására kísérletet tettem azzal, hogy félpercenként engedtem csak be a csapatokat a templomba, de be kellett látnom, hogy ez nem sokat ért. Így is egy-egy feladatnál több pár dolgozott össze, de végeredményben azt gondolom ez nem baj, hiszen a kooperatív munka így is megteremtődött.

Amikor már láttam, hogy minden csapat kész van, kértem őket, hogy üljenek le a padokba, és röviden megbeszéljük a helyes megoldásokat. A tanulók egyébként izgatottan várták ezt.

Ezután még közösen körbevezettem őket a templomban: a kórusra és a szószékre is felmentünk, majd befejeztem a terepgyakorlatot.

Hogy miért éppen a templomot választottam? Nos azért mert ez az egyetlen fennmaradt tárgyi emlék Száron a 18. századból, és azt gondolom, hogy egyrészt itt számos kérdéssel újra visszautalhattam a tanult helytörténeti tartalmakra, másrészt véleményem szerint a község ékes művészeti alkotásaként és kultikus helyeként a templomról való alapismeretek még mindig elengedhetetlenek egy falusi diák számára.

A következő, immár köztörténeti óra elején aztán írásos értékeléssel ellátva osztottam ki az első helytörténeti órán beadott házi feladatokat. Aki különösen jól írt „pluszpontot” kaphatott. (Három pluszpont egy ötöst jelent.) A terepgyakorlati feladatlapokat pedig színvonaluk és az alkotók korábbi tantárgyi teljesítményei alapján viszonyítva osztályoztam. Többségében jeles érdemjegyek születtek. Ez jelentette tehát a 18. századi szári helytörténeti tudás ellenőrzését.

Összegzés

Összességében megállapíthatjuk tehát, hogy kísérletünk pozitív eredménnyel zárult. Helytörténeti programunk – kisebb hibák és hiányosságok mellett – megfelelt a hatodikos korosztály életkori sajátosságainak, és – amit külön kiemelnék – felkeltette a legtöbb diák érdeklődését.

Úgy gondolom, tantárgy-pedagógiai szempontból számtalan fontos és örömteli hozadéka volt a helytörténeti foglalkozásoknak. Először is a diákok megértették, hogy a falujuknak is „van történelme”. Ezzel mindenképpen tágult történelmi látómezőjük, amely az egész jövőbeli történelmi modellképzésükre kiterjedhet. Ezek alapján megvan annak a

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

lehetősége, hogy a történelem tantárgy egésze során tárgyalt vagy majdan tárgyalandó érvek és mechanizmusok által vizsgálják szűkebb környezetük társadalmi, gazdasági vagy politikai eseményeit, amely kétségtelenül hozzájárul a tudatos állampolgárrá váláshoz, vagyis szociális és állampolgári kompetenciájuk fejlődéséhez.

Emellett a téma maga rendkívüli mértékben hozzájárul a kiskamaszok identitásának erősödéséhez, elősegíti a (falu- és nemzet-)közösséghez való tartozás élményét, ezáltal úgy vélem, hogy fenti helytörténeti programunk hasznos a hazafias nevelés szempontjából is.

A csoportmunkák által a diákok kooperatív készsége mindenképpen erősítést nyert, amely során az önismeret és társas kultúra a terepmunka során pedig a megfigyelési képesség fejlesztése valósult meg.

Továbbá a történeti demográfia segítségével egy olyan nézőpontból szemlélhették a történelmet a tanulók, amelyhez egyáltalán nincsenek hozzászokva, így vizsgálódási szempontjaik színesedtek. Ezek után akár bármely más köztörténeti anyag népesedési adatsorai mögé oda tudják képzelni az emberi sorsokat, amelyekről az órán beszéltünk, és nyilvánvalóan ezek a helytörténeti órák hozzájárultak ahhoz is, hogy bármely más demográfiai adatsort biztosabban elemezzenek.

Nem szabad elfelejteni a tárgyi tudást sem, amely a helytörténeti programunk során bizonyára szintén fejlődött. Jó esély van arra, hogy ezek után még a téma iránt legkevésbé érdeklődő tanuló is emlékezni fog, hogy ezt a falut németajkú telepések építették újjá, mert a török korban elnéptelenedett. Talán senki sem felejtí el, hogy régen milyen sok gyermek meghalt, mert nagyon alacsony volt az életszínvonal, vagy, hogy a búcsú napja nemcsak a műanyag hintákról és a céllövöldéről szól, hanem az egy egyházi ünnep, amelynek köze van a község legidősebb épületéhez, a katolikus templomhoz stb.

Szemléletformálás, közösségi élmény, új tantárgyi impulzus jellemezte tehát ezeket az iskolai együttléteket, amelyek után egy kis falu általános iskolájában is bizonyosságot nyert: bátran fordulhatunk a helytörténethez a közoktatásban!

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

MELLÉKLETEK

1. sz. MELLÉKLET

Óravázlat

Alapadatok:

A témakör megnevezése: A svábok betelepítése Szárra

A tanítási egység címe: Magyarország a 18. században

Óratípus: Új ismereteket feldolgozó óra

Munkaforma: Frontális, egyéni és páros munkaforma

Tantervi követelmények:

A tanítási óra főbb céljai:

- A tanulók előzetes középkori német népismereti tudásának pontosítása.
- Annak megértetése, hogy miért nevezi a köznyelv ma is „sváb falunak” Szárt.
- Ok-okozati összefüggések feltárása a svábok betelepítésével kapcsolatban
- Annak megértetése, hogyan zajlott egy magyarországi jobbágyfalu újratelepítésének menete.

Oktatási követelmények:

Főbb fogalmak:

svábok, betelepítés, uradalom,

Főbb személyek:

Gróf Esterházy József, Fellner Jakab, Kolm Jakab, Volek Vilmos, Mulay Mihály, Leber János, Kummer György, Brozsek József

Kiemelt tevékenység:

- A számítógép alkalmazása frontális munkához (PPT-vetítés)
- A frontális munkafolyamatba illeszkedő egyéni munka és eredményeinek felhasználása
- Halmazba rendezés

Szemléltető eszközök:

- falitérkép, történelmi atlasz, térkép a tatai Esterházy-uradalom 18. századi helyzetéről
- számítógép, projektor
- táblai vázlat
- táblai rajz
- *Vadalma, vadalma, magva de keserű!* (Válogatta: MANHERZ Károly). ELTE Germanisztikai Intézet, 1995. p. 7.
- 1732-es szerződés másolata

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

Az óra vázlata:

Idő	Az óra menete	Eszköz
1'	1. Adminisztráció	
2'	2. Az óra menetének, anyagának ismertetése – rövid ismeret-előhívás	
6'	3. Ellenőrzés („Társadalmi viszonyok a 18. században”)	
	Szóbeli felelet: „ <i>Hogyan változott meg Magyarország népessége a török háborúk és a Rákóczi-szabadságharc után?</i> ”	PPT-térkép és ábra
35'	4. Az új tananyag feldolgozása	
12'	4.1 A betelepítés ok-okozati összefüggései	
3'	4.1.1. A „svábok” eredete	
1'	a.) A svábok és a középkori magyarországi németek közötti származásbeli különbség	
1'	b.) Miért „sváb falu” Szár?	
1'	c.) Kik azok a svábok?	
3'	4.1.2. A betelepítés egyszerű logikai keretei	
2'	a.) Miért jöttek Magyarországra a svábok?	
1'	b.) Ki kezdeményezte/szervezte a betelepítésüket?	
6'	4.1.3. A svábok érkezésének okai	
1'	a.) A „sváb” elnevezés okai	atlasz
2'	b.) A magyarországi elnéptelenedés	atlasz
2'	c.) A Német-római Birodalom politikai, gazdasági és társadalmi állapota	atlasz
1'	d.) Esterházy József 1727-es földvásárlása és motivációi	
11'	4.2. A betelepítés menete	
1'	a.) Vers felolvasása („ <i>A Duna a tengerbe folyik</i> ”)	Manherz-könyv
5'	b.) Vita: Érdemes-e Magyarországra költözni?	
5'	c.) A dunai hajóút	táblai rajz, PPT-ábra, atlasz
6'	4.3. A betelepítés eseményei Száron	
2'	a.) Az első telepesek származási helye	PPT-táblázat
3'	b.) A telepesek jogi helyzete	1732-es szerződés másolata
1'	c.) Tisztségviselők, közigazgatás és egyház a 18. századi Száron	PPT-dia
6'	4.4 Az Esterházy-uradalom szerkezete a 18. században	
	a.) Munkáltató feladatok	Esterházy-térkép
1'	5. Az óra befejezése, házi feladat kijelölése, teremrend	

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

2. sz. MELLÉKLET

Óravázlat

Alapadatok:

A témakör megnevezése: Szár népesedési viszonyai a 18. században

A tanítási egység címe: Magyarország a 18. században

Óratípus: Új ismereteket feldolgozó óra

Munkaforma: Csoportos és frontális munka

Tantervi követelmények:

A tanítási óra főbb céljai:

- Szár község 18. századi népesedési tendenciáinak ok-okozati összefüggése megértetése.
- Népesedési adatsorok elemzésének képessége előmozdítása.
- Ok-okozati összefüggések feltárása a népesedési tendenciákkal kapcsolatban
- 18. századi jobbágyélet megértetése

Oktatási követelmények:

Főbb fogalmak:

gyermekhalandóság, halálozás, higiéniai viszonyok

Kiemelt tevékenység:

- csoportmunka
- mozaikmódszer

Szemléltető eszközök:

- táblai vázlat
- táblai rajz
- népesedési adatsorok, ábrák

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

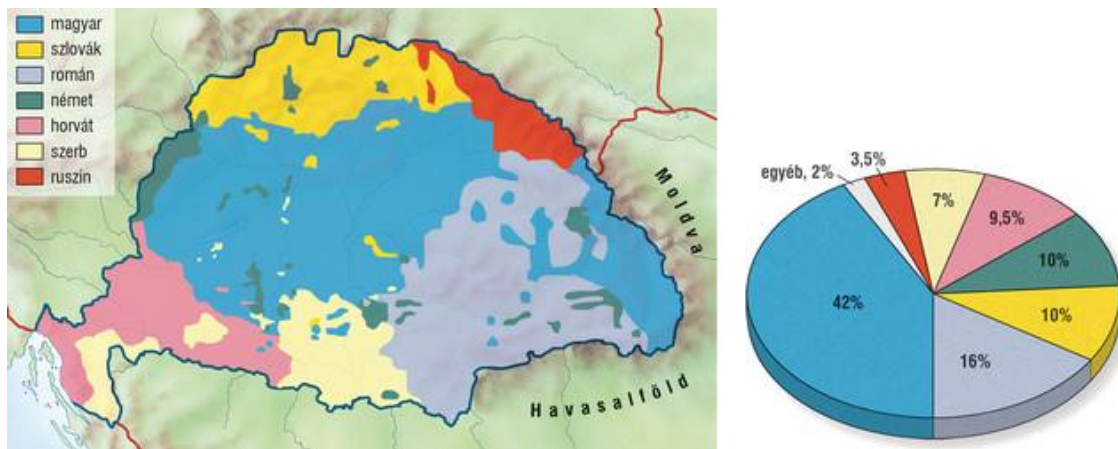
Az óra vázlat:

Idő	Az óra menete	Eszköz
1'	1. Adminisztráció	
4'	2. Az óra menetének, anyagának ismertetése, házi feladat beszédese – rövid ismeret-előhívás	
6'	3. Ellenőrzés („A svábok betelepítése Szárra”)	
	Szóbeli felelet: „ <i>Ismertesd a svábok szári betelepítésének okait!</i> ”	
33'	4. Az új tananyag feldolgozása	
	4.1 Életviszonyok a 18. században	
8'	4.1.1. <i>Általános köztörténeti megbeszélés</i>	
3'	a.) A gyermekhalandóság és okai	
3'	b.) A születéskor várható élettartam	
2'	c.) A szülő-gyermek viszony	
25'	4.1.2. <i>Csoportmunka a népesedési adatokkal</i>	
2'	a.) A feladat kijelölése, megszervezése	népesedési adatsorok, ábrák
9'	b.) Válaszok megfogalmazása a feladatlapokra	népesedési adatsorok, ábrák
7'	c.) 1. szakértői kör	népesedési adatsorok, ábrák
7'	d.) 2. szakértői kör	népesedési adatsorok, ábrák
1'	5. Az óra befejezése, teremrend	

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

3. sz. MELLÉKLET

A feleltetéshez használt nemzetiségi térkép és diagram

4. sz. MELLÉKLET

A Duna a tengerbe folyik

(A Magyarországra település idejéből)

*A Duna a tengerbe folyik
nappal meg éjszaka.
Hullám hullámot csalogat,
egyet se látsz már soha.
A fecske tavasszal visszatér,
gólya száll valahova,
de aki Magyarországra ment,
Nem jön már vissza soha.*

*Magyarország a leggazdagabb,
búzája, szőleje jó,
Günzburgban ez megmondattott,
készen áll mind a hajó,
sok ott a barom, a hal, a vad,
szép legelő, laktató,
aki most Magyarországra megy,
annak lesz világa jó.*

*Szerencsét próbált a kedvesem,
nem unalom vitte el,
mielőtt a bodza hármat virít,
elviszlek, párom leszel,
s eltelt hét hosszú, hosszú év,
aki megélte, tudja jól,
most keresném a kedvesemet,
de a sírja sincs sehol.*

(Kalász Márton fordítása)

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

5. sz. MELLÉKLET

A Duna-térkép (www.infovilag.hu)

6. sz. MELLÉKLET

UlmerSchachtel (www.carlgoetz.de)

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

7. sz. MELLÉKLET

Megegyezés, a végén megadott dátumon köztem, báró von Franz Carl Naymann az Ő udvari tanácsosa Etcett. és a tisztelt gróf Galánthai Eszterházy József gazdag földesúr és bíró egyrészről, másrészről a jobbágyfalu Szaár nevében megjelenő egyszerű emberek és küldöttek, név szerint Jakob Kolm mint bíró, Franz Klinger, Cristoph Kögel és Paul Russ mint esküdtek. Jelen szerződés a nagyra becsült udvari tanácsos kegyes ratifikálásáig felszerelést nyert és lezárásra került a következőkkel, és pedig:

1. A magas Uraság részéről kimérésre kerülnek a pusztá Szaáron az Ő földterületeik, a ház-hely, a káposztás kertek, a szántóföldek és a rétek. Megadva nekik azt a jogot, hogy ne csak ők használják és élvezzék ezeket, hanem átadják gyerekeiknek és utódaiknak is öröklés útján. Hasonlóan elcsereélhető és el is adható az, de nem darabonként, hanem a megkapott módon, úgy ahogyan a jobbágytelek felosztódott.
2. Az alattvalóknak a megérkezésük után amilyen gyorsan csak lehet a ház, az istálló, a pajta, a kerítés és minden, a gazdasághoz szükséges építőtűt az erdész a szári erdőben kijelöli és azt első alkalommal ingyen, megkapják.
3. Az alattvalóknak a szükséges tűzifát a nevezett Száron az erdész úrtól kell kérni, és azt fizetés nélkül megkapják.
4. A sertések makkoltatásáért csak az idegeneknek felszámított ár felét fogják kérni.
5. Megengedett, hogy egy negyed évig és pedig október, november és december hónapokban, az uradalom mellett, a pincéjükben ők is kimérhetik boraikat.
6. Azok, akik 1729.-dik évben, és pedig augusztus hónapban a pusztá Szaár betelepítését megkezdték, a Magas Uradalom részéről, 1733 július 1-ig, mentesülnek a robot és a pénzbeli fizetések alól, azért, hogy a gazdaságukat felépíteni és rendezni tudják. A további érkezők mindig az érkezéstől számított három évig ugyan ezt kapják.
7. A megyei adóhatóság részéről adandó adómentes évek dolgában a Magas Uraság igyekezni fog az alattvalók érdekeinek képviselőjében, és amit lehet az ügy érdekében meg fog tenni.
8. A földek és az erdő határvonalakkal való kijelöléséről és ezek, valamint a területi határ tiszteltben tartásáról szóló pont.
9. Abban az esetben, ha az alattvalók az elkövetkezőkben a kiszabott fizetségeket ténylegesen és kihagyások nélkül, folyamatosan teljesítik a Magas Uradalom felé, akkor a tizedet, a bért vagy az éves robotot készpénzzel ki lehet váltani és kifizetni.
10. A Magas Uraság által megengedhető szabadság és élvezet az örökösöket is megilleti.
11. Ha az alattvaló a házat, földjét eladja a vételár minden aranya után (öt Hungarisch/ ?) értékesítési pénzt fizet a Magas Uraságnak. Az Uraság parancsa az, hogy a következőkben a vevő több szabadságot, élvezetet, mint amit az eladás előtt kaptak, nem tulajdoníthat magának és nem is kérhet. A hűség és szófogadás dolgában pedig úgy legyen, ahogyan azt a Vörösvári alattvalóknál látni.
12. Ha egy hentes vagy egy pék letelepedni kívánna, a kocsmá és más uradalmi bevételekhez tartozó ügyekhez hasonlóan, az ezekből származó bevételeket az uradalom megtartja és az alattvalóknak ebből sem kérni valójuk, sem követelnivalójuk nem lehet.
13. Az adók és szolgáltatások pénzbeli értékét meghatározó pont, azok kiváltása esetén.
14. A termelt káposztából a kilencednek a megszokott tized mellett az uraságnak történő megadását megköötték és megígérték.
15. Mindenki, aki saját Sessiot vállalt meggyőződhet a szabad éveinek lejáratí idejéről a jelen szerződés végén lévő kimutatásból.

A kimutatás szerint 1733 július elsején fizet, aki 1729-ben érkezett.

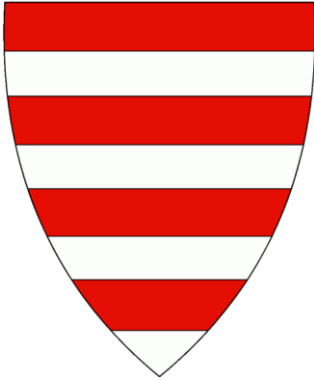
Nyolcad telket művelők: Valentin Geisler, Adam Rues, Matthias Ruck, Benedic Rüesler, Michael Waltz, Matthias Wahl, Jakob Kolm,

Negyed telket művelők: Johann Kraus, Martin Hasenfratz, Simon Müller, Paul Rues, Johann Macher, Cristian Preisinger, Cristof Kögel, Simon Schmidmayer, Moises Besler, Franz Klinger, Matthias Haas, Peter Schwarz, Jakob Almon, Baltasar Maly.

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

8. sz. MELLÉKLET

Az Árpádok címere
(www.vilagbiztonsag.hu)

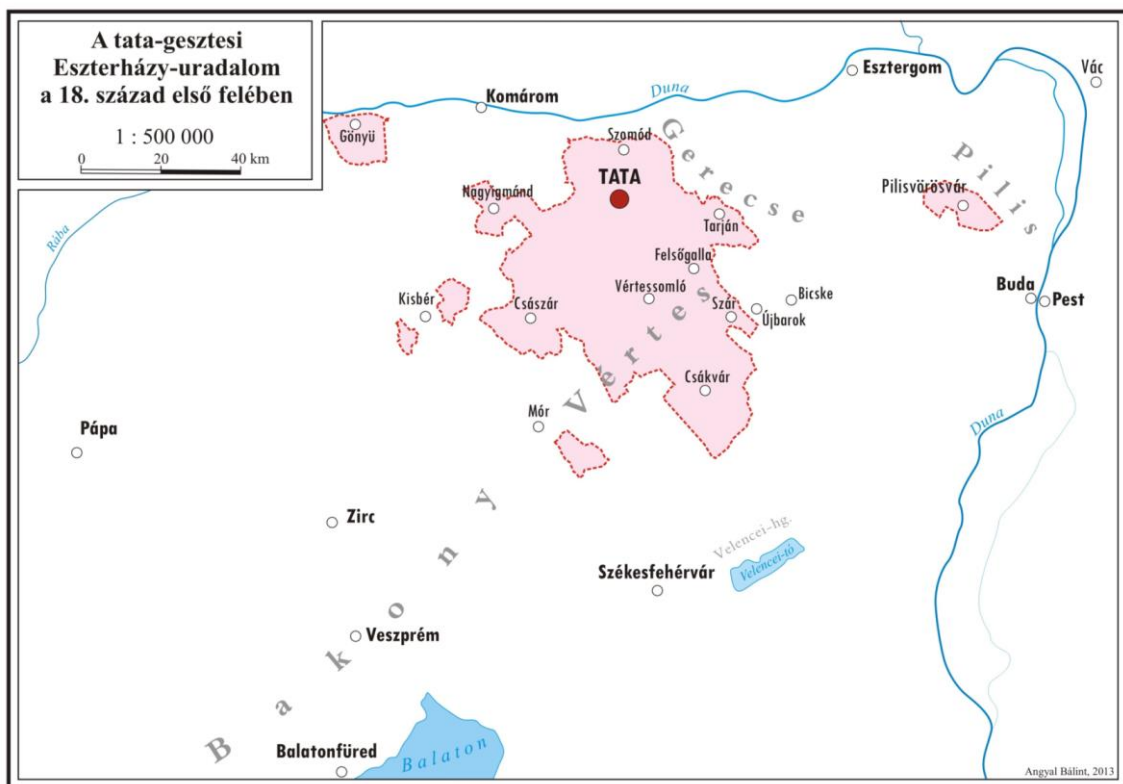

A galántai Esterházyak grófi címere
(www.wikibooks.org)

Szár címere
(www.nemzetijelkepek.hu)

9. sz. MELLÉKLET

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

10. sz. MELLÉKLET

Szár története a 18. században

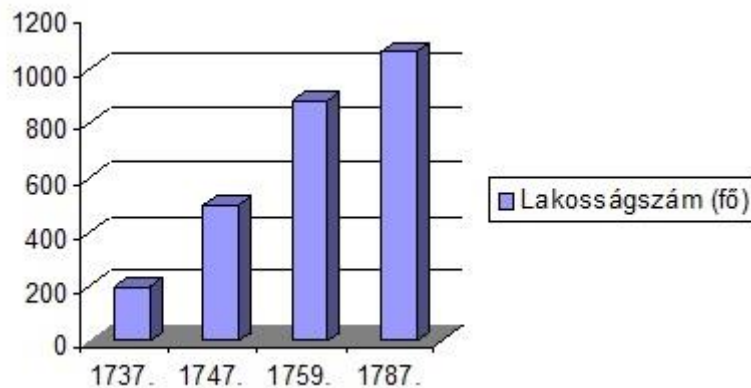
1. feladatsor – a népesedés üteme, a betelepülők származási helye

Források:

Az első szári svábok származási helye és betelepítésük éve (1729 – 1737.)

Év	Vörösvár ³⁴	Svájc	Pest megye	Ausztria	Német Birodalom
1729	4 család; 15 fő	1 család; 6 fő		2 család; 7 fő	5 család; 18 fő
1730					
1731		1 család; 2 fő	2 család; 8 fő		
1732		2 család; 8 fő	1 család; 2 fő		18 család; 54 fő
1733					4 család; 9 fő
1734					10 család; 27 fő
1735	1 család; 2 fő				2 család; 7 fő
1736	1 család; 2 fő				1 család; 2 fő
1737		3 család; 7 fő	1 család; 2 fő		3 család; 8 fő

Szár 18. századi lakosságszámának alakulása az ismert dokumentumok alapján

Feladatok:

1. Hány államból érkeztek Szárra a telepesek? Melyek voltak ezek az államok?
2. Vajon hogyan értették meg egymást?
3. 1732. április 3-án megkeresztelték a szári Russ Margarétát. A keresztszülőket (Kemper család) viszont a 40 km-re lévő Vörösvárról hívták, pedig akkor nagyon veszélyes volt szárazföldön ekkora távot megtenni. Mégis miért csinálhatták ezt?
4. 1737. és 1787. között eltelt kerekén ötven év. Mennyivel és milyen ütemben változott Szár lakóinak száma? Mi lehetett ennek az oka?
5. Becsüld meg, hogy a 18. század végére mennyien laktak Száron! Ma mekkora a falu lakosságszáma?

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

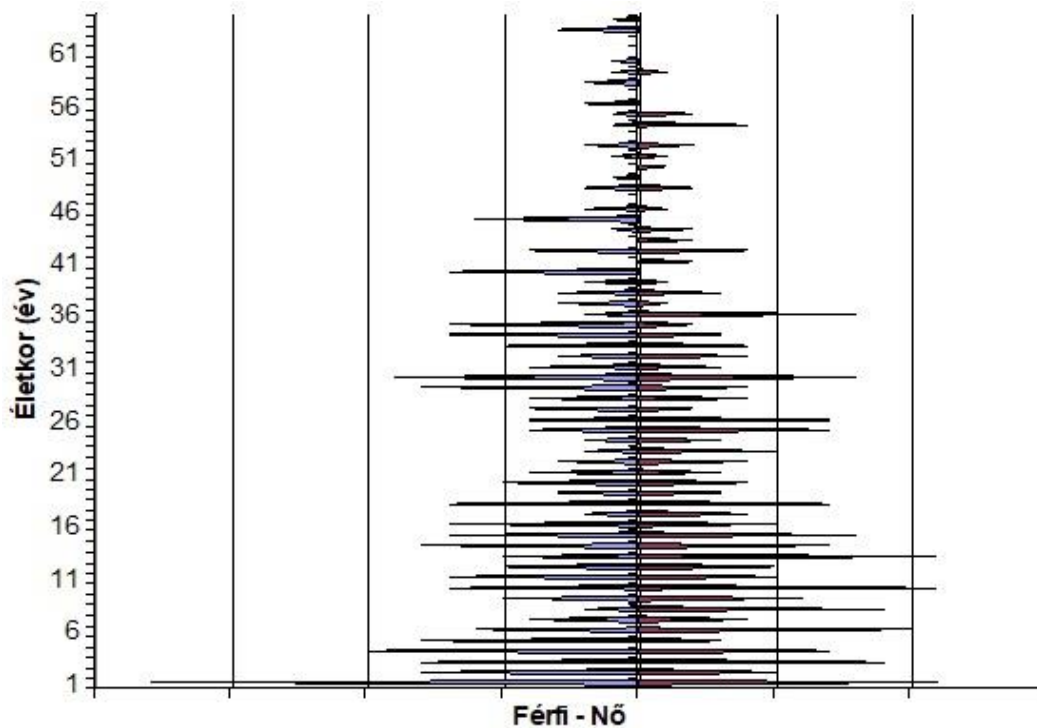
Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

11. sz. MELLÉKLET

Szár története a 18. században 2. feladatsor – korfaelemzés

Források:

Szár község korfája 1747-ben

Egy 18. századi szári lakos esélye arra, hogy megérje a 40 éves kort

1 év alatt	1-15 év között	16 évesen
22,84%	36,80%	61,40%

Feladatok:

1. Öregekből vagy fiatalokból volt több Száron 1747-ben?
2. Hány éves volt ekkor a legidősebb ember Száron? Nő volt vagy férfi?
3. Hány éves korosztály a legnépesebb? Miért „tűnik aztán ez el”?
4. A korfa alapján becsüld meg, mennyi lehetett a várható átlagos élettartam Száron! Azaz kb. hány éves koráig élt egy egészséges ember a 18. században?
5. Nézd meg az 5. táblázat adatait! Ma milyen százalékszámok állnának a rubrikákban?
6. Mi lehetett az oka annak, hogy 1747-ben ezek az „esélyek” vártak a száriakra?

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

12. sz. MELLÉKLET

Szár története a 18. században 3. feladatsor – természetes szaporodás

Források:

A születések és halálozások számának tendenciái

	"Első 15 év"	"Második 15 év"	"Harmadik 30 év"	"Utolsó 10 év"
Születések számának átlaga (fő)	8,25	32,13	54,68	51,1
Év		1752-1768.	1769-1794.	1794-1800.
Halálozások számának átlaga (fő)	nincs adat	25,29	42,31	34,14

Feladatok:

1. Átlagosan hány gyermek született az 1730-as és az 1780-as években?
2. Átlagosan hányan haltak meg az 1780-as években?
3. Mit gondolsz, az utóbbi években átlagosan hányan haltak meg, és hányan születtek Száron? Mi lehet a 18. századi és a mai adatok különbségének az oka?
4. Látsz-e különbséget a születések és halálozások „görbéjének” futása között? Ha igen, jellemezd!
5. Színezd be pirossal a 3. ábrában azt a részt, amikor a születések száma meghaladta a halálozásokét! Mi lehetett ennek a következménye a lakosságszám alakulását tekintve?
6. Keress olyan éveket, amikor kiugróan magas a halálozások száma? Mi lehetett ennek az oka?
7. A születések és halálozások alakulásában tudsz-e valami törvényszerű tendenciát felfedezni?

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

13. sz. MELLÉKLET

1. Nevezd meg, melyik felekezeti temploma a szári! Honnan látható ez már a külső jegyeiben is?
2. Nevezd meg templomunk védőszentjét?
3. Mit tudsz róla?
4. Mi utal a templom védőszentjére az épületen belül?
5. Mikor van a „névnapja”? Miért fontos ez az egyházi ünnepeket tekintve?
6. Melyik évben szentelték fel, és kinek az adományából épült a templom? Mi utal erre a templom díszítésében?
7. Ki tervezte a templomot?
8. Hol találd a templomban az egykori szári plébánosok névsorát? Sorold fel azokat a plébánosokat, akik a 18. században tevékenykedtek Száron!
9. Gyűjts indokokat, hogy a 18. században miért volt rendkívül fontos egy falu életében a plébános!
10. Órán azt tanultuk, hogy Mulay Mihály volt az első lekipásztor. Mit gondolsz, miért nem szerepel ő a névsorban?
11. A listán sok német nevű plébános szerepel. Sorolj fel legalább hármat! Melyik évtől szűnik meg a német nevű papok sora? Vajon mi lehetett ennek az oka?
12. Keress a templom díszítésében olyan szimbólumokat, amelyek a termékenységre és/vagy a paraszti munkára utalnak! Mit gondolsz, miért tehettek ilyen díszítést a templomra?
13. Régebben egy-két padosor szélén egyházi zászló állt. Ennek ma is láthatod az emlékét ezekben a padokban. Mi utal erre?
14. A templom járókövei olyan márványlapok, amelyben több millió éves élőlények megkövült teteme látható. Keress ilyeneket! Milyen állatok lehettek ezek?
15. Írd le, hogy hol van, és mi célt szolgál a szószék!
16. Írd le, hogy hol van, és mit szimbolizál az örökmécses!

14. sz. MELLÉKLET

Szakértői mozaikcsoport a 2. órán

Teregyakorlat a templomban

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

ABSTRACT

Schweininger, Péter

Local History in the Sixth Grade

An example of incorporating local history content into a history lesson in a village primary school with an ethnic German profile

Realizing that not just rulers and states, but the old man down the street and the village in which he lives, have a history is often fascinating for students learning history. Perhaps all practicing history teachers have experienced that students judge historical processes more realistic, more familiar if they explore these through examples related to their own communities (too). Thus it is not by chance that the role of local history content in history lessons now has a strong tradition in Hungarian education. The author of this paper, who teaches in a primary school with an ethnic German profile in the village of Szár, made a successful attempt to present a piece of the past of their small community, process it together and insert it into their history as a whole, both within the framework of a primary school lesson as well as without.

JEGYZETEK

- ¹ A helytörténet-oktatás magyarországi múltjáról lásd: RIGÓ Balázs (2013): Tegnap és ma. Az alsófokú helytörténeti oktatás múltja és jelene. In: *Történelemtanítás - Online Történelemdidaktikai Folyóirat*, Új folyam IV. évf. 1. sz.
<http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/04/rigo-balazs-tegnap-es-ma-az-alsofoku-helytorteneti-oktatas-multja-es-jelene-04-01-02/>
(Letöltés: 2016. okt. 1.)
A helytörténet fogalmáról: BÉNYEI Miklós (1997): *Helytörténet, iskola, könyvtár*. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest; A helytörténet tanításáról: SZABOLCS Ottó (1997): A helytörténet tanítása állandóságának tényezői. In: *Történelempedagógiai füzetek 1. évf. 2. sz.* 5-21.
- ² Bővebben: SZIJÁRTÓ M. István (2010): Előszó. In: *Mikrotörténelem másodfokon*. Szerk.: Papp Gábor, Szijártó M. István. L'Harmattan. Budapest, 7-19.
- ³ Mályusz Elemér nyilatkozott így még 1931-ben. CSORBA Csaba (2000): Helytörténeti kutatás. In: *Magyarország a XX. században*. V. kötet. Babits Kiadó, Szekszárd, 409.
- ⁴ KERETTANTERV az általános iskola 5-8. évfolyamára, *Történelem, társadalmi és állampolgári ismeretek*. 51/2012. (XII. 21.) számú EMMI rendelet 2. melléklete
http://kerettanterv.ofi.hu/02_melleklet_5-8/index_alt_isk_felso.html
(Letöltés: 2016. okt. 10.)
- ⁵ Magyar Nemzeti Levéltár. Az Eszterházy család tatai és csákvári levéltára. P 197 Fasc. 61.
- ⁶ Szári Romhányi György Nyelvoktató Német Nemzetiségi Általános Iskola - *Pedagógiai Program* 2016. 7-8.
- ⁷ FML IV.-9.-a. 1 – 344. 1. köt. Processus Bicskensi Anni 1774/75.
- ⁸ Egy, az 1746-1747. évi canonicavisitatio anyagában lévő, lélekösszeírást teljes egészében közöl egy néprajzos igényel írt munka: SZEKERESNÉ Burghardt Klára (1990): *Falutörténet és néphagyomány Száron*. Szár, 12-21.
- ⁹ FML IV.-3.-c Fejér Vármegye Közgyűlésének Iratai
- ¹⁰ MNL Mikrofilmtár A472, A473, A474 – Szár község keresztelési és halálozási anyakönyvei; A411 – Bicske község születési anyakönyvei (A plébániahivatal felállításáig a szomszédos Bicskén keresztelték a Száron születetteket.)

Schweininger Péter: Helytörténet hatodikban

Példa a helytörténeti tartalom történelemórai beemelésére egy német nemzetiségi profillal működő falusi általános iskolában

-
- ¹¹ Bár Arthur E. IMHOF megkérdőjelezi némely arányszám széleskörű alkalmazhatóságát a premodern társadalmak életmód-vizsgálatához. Lásd: Imhof, Arthur E. (1992): *Elveszített világok. Hogyan gyűrték le eleink a mindennapokat – és miért boldogulunk mi ezzel oly nehezen...* Akadémiai Kiadó, Budapest, 60-66.
- ¹² Ma Pilisvörösvár
- ¹³ FATUSKA János – KAPTAY György (1999): Hét falu telepesei 1733-1737. In: *Limes 11. évf. 2. sz. 43-53.*
- ¹⁴ Az adatok forrásai:
- 1737. évi szerződés (FATUSKA – KAPTAY /1999/) – Csak becslést tudunk megállapítani.
  - 1747. évi lélekösszeírás (SZEKERESNÉ /1990/)
  - Az 1759. évi összeírás a helyi Keresztelő Szent János Plébánián őrzött *Historia Domus*ban található.
  - 1787. évi II. Józsefi összeírás (In: *Történeti statisztikai tanulmányok. Pótlás az első magyarországi népszámláláshoz 1786-1787. /1975/.* Fel. szerk.: Dányi Dezső. KSH Könyvtár, Budapest, 32-33.
- ¹⁵ Vö. BENDA Gyula (2005): Keszthely – egy monografikus társadalomtörténeti kutatás demográfiai tanulságai. In: FARAGÓ Tamás (Szerk.): *Bölcsőtől a koporsóig.* ÜMK. Budapest, 36-50., ill. ÖRI Péter (2003): *A demográfiai viselkedés mintái a 18. században.* KSH. Budapest, 187.
- ¹⁶ 1759-ben ez az érték 2,4 fő/család.
- ¹⁷ A szári házassági átlagéletkorok a 18. században: férfiaknál 25,71 év és nőknél 22,34 év. Ehhez képest a legkésőbb házasodó Pest megyei németek átlaga: férfiaknál 23 és nőknél 22 év. Vö.: ÖRI Péter (2007): *Család és házasság a 18–19. századi Magyarországon. Pest-Pilis-Solt-(Kiskun) megye, 1774 – 1900.* In: *Korall Társadalomtudományi Folyóirat. 8. évf. 30. sz.*
A Fejér megyei átlag pedig 20,46 és 21,25 év. Vö.: FARAGÓ Tamás (2001): Különböző háztartás-keletkezési rendszerek egy országon belül – változatok John Hajnal téziseire. In: *KSH NKI Történeti Demográfiai Évkönyv 2. 19–63.*
- ¹⁸ HAJNAL, John (1965): European Marriage Patterns in Perspective. In: *Population in History.* Szerk.: GLASS, D. V. – EVERSLEY, D. E. Arnold, London, 101-143.
- ¹⁹ Úgy, mint „Társadalmi csoportok jellegzetességeinek felismerése, összevetése”, „Életmód-történeti ismeretek gyűjtése”, „Az ország újjáépítése, a hódoltsági területek benépesítése” vagy „Kisebbség, többség, nemzetiségek” In: KERETTANterv (2012)
- ²⁰ Katona András – SALLAI József (2002): *A történelem tanítása.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 96.
- ²¹ *Historia Domus*
- ²² KATONA András – SALLAI József (2002): *A történelem tanítása.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 96.
- ²³ Lásd ehhez KATONA–SALLAI (2002) 96-102.
- ²⁴ *Pszichológia pedagógusoknak.* (2004) Szerk.: N. KOLLÁR Katalin – SZABÓ Éva. Osiris Kiadó, Budapest, 186-190.
- ²⁵ *Didaktika. Elméleti alapok a tanítás tanuláshoz.* (2003) Szerk.: FALUS Iván. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 150-157.
- ²⁶ KATONA – SALLAI ((2002) 74-75.
- ²⁷ DIDAKTIKA (2003) 385-416.
- ²⁸ DIDAKTIKA (2003) 268-272.
- ²⁹ A Duna a tengerbe folyik (A Magyarországra település idejéből) In: *Vadalma, vadalma, magva, de keserű!* (1995) (Válogatta: MANHERZ Károly). ELTE BTK Germanisztikai Intézet, Budapest, 7.
- ³⁰ Uo.
- ³¹ SZABAD György (1957): *A tatai és gesztesi Esterházy-uradalom áttérése a robot-rendszerről a tőkés gazdálkodásra.* Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ³² MAKÁDI MARIANN (2007): *Földönjáró. Módszertani kézikönyv. Gyakorló földrajztanárok és hallgatók részére. 2. köt.* Stiefel Eurocart, Budapest, 11-23.
- ³³ DIDAKTIKA (2003) 282-283.
- ³⁴ Ma Pilisvörösvár